

**Jugoslaviako egoeraren eta garapenerako baldintzen
perspektiba posibleen aurkezpen laburra**

Jugoslavia 1990

Mitja Zagar

1. Sarrera gisako ohar batzuk

1.1. Azken urteotan Jugoslaviako egungo egoeraz testu espezializatuak idazten dituztenek, kontutan eduki behar lukete behin idatzi ondoren beren testuek gaurkotasuna galtzen dutela. Zeren Jugoslavian gertakizunak (eta 1988 ondorengoak batez ere) hain dira intentsuak eta aldaketak hain bizkorrak eta funtsezkoak ezen egun berri bakoitzak berarekin daramatza ezaugarri berriak, errealitate Jugoslaviarra ebaluatzeko abiapuntuen aldaketa garrantzitsuak galdatzen dituzten ezaugarriak hain zuzen.

Muga horiek oso kontutan dauzkat testu hau idazten dudanean. Bertan, Jugoslavian (batez ere 1990ean) gertaturikoen ezaugarri garrantzitsu (nire eritzirako) batzuei buruz irakurleen arreta erakarri nahi nuke, gertaera horiek irakurleko oso bariatuari (nazioartekoari) aurkeztuz, intelektual kritiko jugoslaviar (eta hereziki esloveniar) baten ikuspegitik hain zuzen. Lan honetan nire eritzi eta erizpideak nolabait objektibo bihurtzen saiatuko naiz, baina irakurleek ez lukete ahaztu behar egilea aipatu gertakari horiek espermentatzen ari den gizakia dela, eta gertakari horiekiko era sentimental batez erreakzionatzen duela; bes-

talde egoera jugoslaviarra —eta esloveniarraren bereziki— egunez egun esperimentatzen joatea, horren aurrean hurbil-hurbiletik erreakzionatuz, adierazgarri eta interesgarri gerta dakieke irakurleei, kontaturiko gertaeren alderdi berri batzuk jakiteko aukera eduki bait dezakete (zenbait kasutan idazkeraren beraren substatuan bereiz daitezkeenak).

1.2. Testua bi zatitan banatua dago (edukinari begira). Lehen zatian federazio jugoslaviarraren (indarreango) ordena konstituzionala erakusten da eta gaur egungo Jugoslaviako errealtatearen funtsezko ezaugarri zenbait. Bigarren zatian saiaturiko naiz Jugoslaviako eta bere zati berezietako etorkizuneko garapenerako "eszenario" posibleetako batzuk azaltzen, hala nola hori gauzatzeko posibilitatearen ebaluazioa (subjektiboa batipat) ematen. Errealitate Jugoslaviarrari buruzko ohar eta erreflexio propio batzuk ere ematen ditut. Nire eritzian interesgarriak izan daitezke irakurleentzat, (ebaluazioak bezala) subjektiboki baldintzatuak direlako eta aldi berean ni bizi naizen inguruaren espresio eta adierazpen ere badirelako. (Testu honen egilea Jugoslaviako beste edozein eskualdetakoa halitz, bere erreflexioak neurri handi batean desberdinak izango lirakeke seguruenik, bere jatorriko inguruko egoerak baldintzaturik).

2. Jugoslavia: antolamendu normatiboa eta errealtatea

Sarritan aipatu ohi da Jugoslavia Estatu multinazional europarraren adibide tipikoa bezala¹. Zenbait alderditan, Jugoslavia (areago) da komunitate sozial bariatua eta heterogeno, eleaniztun eta multikultural baten adibide espezifikoa. Jugoslaviako egungo egoera ulertzeko garrantzi handia dute batez ere gizarte jugoslaviarraren ezaugarri espezifikokoak, federalismoa Jugoslavian transformazio gogorreko fase batean bait dago (nola normatiboa zein erreala). Kontutan hartu behar da bestalde zona honek garapen historiko espezifikoa eduki duela, eta horren ondorio dela hainbat zirkulu kultural, zibilizazio eta tradizioren gurutzadura, nazio

ugari eta beste talde etniko batzuren existentziarekin batera. Ondoren xehetasun gehiagorekin azaltzen diren gertakizunak kontutan edukiz, errealitate jugoslaviarraren behatzailerik ausazkoenak ere uler dezake (zertxobait errazago) zergatik diren komunitate jugoslaviarra osatzen duten zati indibidualen arteko desberdintasunak eta gatazkak antzekotasunak eta elkar-lotura eta lankidetzarako gogoak baino (sarritan) larriagoak eta gogoragoak.

2.1. Egitura etnikoa eta garapen historikoaren funtsezko ezaugarri batzuk.

Jugoslavia da Europan heterogenotasun etnikorik handiena duen herrialdea. 255.804 Km²-ko azalerarekin eta 22 milioi biztanlerekin, sei nazio nagusiez gain, herrialde hau hogeitamar bat gutxiengo nazionalen aberria ere bada (horiei Jugoslavian "nazionalitate" deritze). Gehiago zehatzuz, populazio jugoslaviarraren egitura etnikoa (nazionala) ondorengoa da: serbiarrak - % 36,3; kroaziarrak - % 19,75; musulmanak² - % 8,82; esloveniarrak - % 7,82; mazedoniarrak - % 5,97 eta montenegotarrak - % 2,58. Gutxiengo nazional berezien portzentaia populazio jugoslaviarraren egituraren ondorengoa da: albaniarrek - % 7,72; hungariarrak - % 1,9; ijitoak - % 0,75; turkiarrak - % 0,36; eslovakiarrak - % 0,36; errumaniarrak - % 0,25; bulgariarrak - % 0,14; walakiarrak - % 0,1; errusiarrak - % 0,1; txekiarrak - % 0,09; italiarrak - % 0,07; ukraniarrak - % 0,06 eta gainerantzeko gutxiengo nazionalak % 0,17³. Bere populazioan duen egitura etnikoagatik, Jugoslaviak beste Europako herrialdeekiko, baita multinazionalenak direnekin ere, duen desberdintasun nagusia zera da, naziorik ugariena ere ez duela populazio jugoslaviarraren gehiengo suposatzen⁴. Egoera honek, ordea, ez du batere laguntzen nazio eta talde etniko berezien eskubide-berdintasuna arautu eta ziurtatu nahiak dakartzan arazoak baretzen, aitzitik okerrago egiten bait ditu sarritan. Neurri batean, egoera honek argitzen du Jugoslaviako nazio eta talde etniko guztietan nabarmentzen den arriskutan egotearen sentsazioa, esplotatuak eta zapalduak egoteaz gainera.

Jugoslaviako errealitatea hobeki ulertu asmoz aipatu beharra dago baita ere, normalean, nazio eta talde etnikoek ez dituztela lurralde homogeno itxiak populatzen, lurralde zabalagoak baizik, zeinetan talde etniko desberdinak elkarren nahasian bizi bait diren. Hauxe da federazio jugoslaviarra osatzen duten unitate federalen edo errepubliken aldakortasun etnikoaren arrazoietako bat, nahiz eta nazio batzuek beraiei dagozkien errepublike-tan populazioaren gehiengoa osatzen duten⁵.

Gizarte jugoslaviarraren barietatea gainerantzeko ezaugarri eta berezitasunekin azaldu eta definitzen da, era berean⁶. Horrela, Jugoslavia multzo bezala hartuta, hizkuntza ofizialak mazedoniarra, serbiera eta kroaziera⁷ eta esloveniera dira. Horietaz gainera, parlamentu federaleko dokumentu eta erabakiak albanieraz eta hungarieraz ere argitaratzen dira. Zenbait eskualdetan gutxienik hizkuntz ofizialen status-a eman zaie gutxiengo nazionalen hizkuntzei ere. Jugoslaviako lurraldean bi alfabeto erabiltzen dira⁸. Hiru dira erlijio nagusiak —katoliko erromatarra, ortodoxoa eta islamismoa— eta badira beste erlijio asko ere (judaismoa, protestantismoa, etab.). Hiru erlijio nagusi horien presentzia dela eta, Jugoslavian hiru zibilizazio-zirkulu nabarmen daitezke, alderdi askotatik bertako egoeran eragina dutenak; bestalde, egungo Jugoslavia osatzen duten eskualde bereziek joandako mendeetan edukitako garapen historikoak baldintzatuak izan direla ere ez da ahaztu behar.⁹

2.2. Antolamendu normatiboa: federazioa eta hura osatzen duten partaideen sorkuntza, Estatu subirano gisa

(Oraindik indarrean? dagoen) Konstituzioaren arabera, Jugoslavia Estatu federal bezala definitzen da, nazioen eta beren errepubliken eta probintzia autonomo sozialisten komunitate gisa, beren borondatez elkartuak¹⁰. Estatuaren izendapenak berak, —“Jugoslaviako Errepublika Sozialista Federala”— adierazi behar luke Estatu-komunitate honen izaera bikoitz berezia: batetik Estatu federala da, Estatuaren indarraren mekanismo (oraindik)

hertsatzailea, eta bestetik komunitate autogestionarioa¹¹. Orain-tsu gertatuak direla eta, azken bi urteotako gertakizunak bereziki (1988 eta 1989), komunitate jugoslaviarraren izaera bikoitz hori ukatua eta erabat aldatua izan da: Estatu federala indartzeko bidea jarraitu ordez, estatuaren garapena aniztasun politikorantz eta "demokrazia liberal" baten eboluziorantz abiatu da (modu gutxi-asko azkar eta intentsoan Jugoslaviako eskualde desberdinetan).

Konstituzioak dioenez federazio jugoslaviarrean sei errepublika (sozialista) daude— Bosnia eta Herzegovina, Montenegro, Kroazia, Mazedonia, Eslovenia eta Serbia —eta bi probintzia sozialista autonomo Serbiako errepublika sozialistaren barruan¹². Konstituzioaren arabera, errepublika (sozialistak) herriaren subiranotasunean eta langileriaren boterean oinarrituriko Estatu bezala definitzen dira. Konstituzioaren ariora, errepublikak komunitate estatalak eta autogestionarioak dira aldi berean¹³. Errepublikekin ez bezala, bi probintzia autonomoak, Serbiako errepublika sozialistaren parte egin arren konstituzioan federazio jugoslaviarraren elementu osatzaile bezala tratatuak daude, komunitate autogestionario gisa soilik daude definituta, eta horietan gauzatzen dituzte nazioek, gutxiengo nazionalak, langileak eta bestelako hiritarrek beren eskubide subiranoak¹⁴. Bi probintzia autonomoak eskualde horien garapen historiko espezifiko baten ondorioz izan dira sortuak, beren egitura etniko berezia dela medio, batipat. Eskualde horietan gutxiengo nazionalak zati garrantzitsua edo, Kosovoko probintzian, baita populazioaren gehiengoa ere suposatzen bait dute¹⁵.

Sistema konstituzionala kontutan edukiz, federazio jugoslaviarrak baditu hainbat berezitasun, zenbaitek era negatiboan kalifikatzen dituztenak, Jugoslaviako federazioaren konfederalizazioaren barruan¹⁶. Konstituzio federalak kodifikatzen duen antolamendu sozialak, federazioaz gain Estatu subirano gisa, errepublika (sozialistak) ere definitzen bait ditu, konstituzioan bertan nazio jugoslaviarren "Estatu nazional subirano" bezala izendatzen direnak¹⁷. Parlamentu federaleko unitate federalen

(errepubliken eta probintzien) kamaren erabakiak —bestalde esanda Jugoslaviako nazio-biltzarren erabakiak— adostasunez onartuak izan behar dute. Ezein erabaki ezingo da onartua izan nazio-biltzarrean, unitate federal guztien, hau da beren biltzarre (parlamentu) erregional guztien adostasunik gabe. Kasu honetan, konstituzioak espreski adierazten du bi probintzia autonomotako biltzarreen adostasuna ezinbesteko beharrezana dela¹⁸.

Federazio jugoslaviarraren ezaugarri espezifiko bezala aipatu behar da era berean, federazioa osatzen duten elementuak beren egoera eta jokabide formalagatik elkar bereizten direla: zehazkiago esateko arestian aipatutako errepublika eta probintzia autonomo sozialistak izateaz eta egoeraz bereizten dira. Aniztasun etnikoa duten gizarteetan eta gizarte egiazki "asimetrikotan" nabarmendu ohi diren desberdintasun-elementuen manifestazio formala besterik ez da hori.

Egiaz eta zinez, eredu hori ez da inoiz iritsi inestauratzera. Horregatik, azpimarratu beharra dago betidanik federazio-jugoslaviarraren funtzionamendua arautegi formaletik bereizi edo aldentzen zela eta azken hamarkadan ezadostasun hori ikaragarri azkar handituz joan dela urtetik urtera (eta azken bizpahiru urtetan baita hilabetetik hilabetera ere). Horren ondorioz, azkenaldi honetan askoz gehiago praktikan arautegi konstituzionalean baino presente daude zenbait elementu esplizitoki konfederatiiboak, zeintzuek gero eta gehiago hartzen duten parte elkarte eta partidu politikoen, direla sortuberrien edota lehendik existitzen zirenen, programa eta eguneroko politika (pragmatikoan)¹⁹. Hein batean, garapenaren norabide hau isladatzen da baita ere Esloveniako eta Kroaziako errepubliketako konstituzioetan (egintza legal goretan) 1989an eta 1990ean hurrenez hurren hartutako emendakinetan: bi errepublika horiek ezabatu egin dute beren izenetatik "sozialista" kalifikazioa. Bestalde, konstituzio eslovakiarraren emendakinek Esloveniako autonomiaren eta independentziaren sendotzea ere suposatzen dute, ordena konstituzionalaren eta eskubideen babeskuntzarako zenbait mekanismo martxan jartzen bait dituzte errepublika honetan, eskubide

horietan parte hartzen duten organo federalek hartuko litzuzkeen erabaki desegokien kasuetarako.

Federazio jugoslaviarraren egiturarentzat eta esentziarentzat bererentzat ere ondorio grabeagoak dauzka, ordea, Serbiako errepublika sozialistak Kosovoko probintzia autonomoko biltzarrea eta kontscilu beterazlea desegiteko hartutako erabakiak. Erabaki hori indar irrendentisten ekintzei eta Kosovoko zirkulu albanista zenbaiten (?) sezesiorako nahikundeei erantzun gisa izan zen hartua. Politika ofizial eta komunikabide serbiarrek baieztatzen dutenez, Kosovoko albaniarrek autonomia eta independentzia zabalago baten alde, eta baita Kosovon errepublika albaniar bat sortzearen alde ere, daramaten borrokak mehatxu bat suposatzen du Estatu serbiarraren lurralde-osotasunerako eta bere kompetentzientzako. Aipatu erabakiak, bestalde, Jugoslaviako asanblea nazionalaren funtzionamendu normala eta erabakiak hartzeko ohizko prozedura eragozten ditu, erabaki partikularrak hartu ahal izateko aurretiaz errepublika eta probintzia autonomo guztien akordioa ezinbesteko baldintza den kasu guztietan.

Egungo egoera Jugoslavian ondorengo konstatazioak argituko luke oso ongi: unitate federal partikularren independentzia eta subiranotasunerako joera guztien gaintetik eta elementu konfederatiboak indartu arren, federazio jugoslaviarraren norabide konstituzionalaren eta egituraren higadura, eta erabakiak hartzeko prozesua blokeatu arren, Jugoslaviak existitzen eta funtzionatzen jarraitzen du, eta guztion harridurarako eraginkortasunez kasu batzuetan.

2.3. Erretratu politikoa

Jugoslavia, beraz, errealtate historiko eta politikoa da. Ideia Jugoslaviarra —nazio (hego)eslaviarren askapen eta batasun ideia bezala, beren zapaltzaile historikoen menerapen-uztarritik askatu eta garapen aske eta amankomuna ziurtatu asmoz— gaur egungo Estatu jugoslaviarraren historia baino lehenagokoa da.

Baina, 1918an sortu zenetik, bere izaera ideologikoa, bere erakarmena eta mobilizazio-ahalmena agortu egin dira ia jugoslaviarren kontzientzian. Ia beti gertatu ohi den bezala, errealitateak ideia erromantiko baten distira itzalezatu egin du.

Baina, Estatu jugoslaviarraren existentziak ez du dimentsio historikoa bakarrik, baita bere dimentsio politikoa ere, eta gaurkotasan handikoa gainera egungo egoeran. Jugoslavia (bestela esanda federazio jugoslaviarra) estatu subiranoa izateaz gainera, nazioarteko komunitatearen partaide ere bai bait da, harreman internazionaltarako besteen legectara lotua (nazioarteko politikaren alderdiak guzti horiek), bere barne-politikako arazoak ere interesatzen zaizkigu.

Jugoslaviako egoera bi ukiguneren inguruan laburbil daiteke. Batetik, Jugoslavia osatzen duten zati desberdinen harremanen ukigunea da: zati batzuetan aniztasun demokratikoa finkatuagoa dago eta beste batzuetan oraindik martxan jarri berria da, horietan ere prozesu hori oso azkar gertatzen ari baldin bada ere. Eta bestetik, federazio jugoslaviarreko eskualde eta unitate gehiago nahiz gutxiago garatuen arteko ukigunea ere bada²⁰.

Jadanik 1990eko hasieran oso erraz traza zitekeen demokratizazio eta aniztasun politikoaren prozesua hasia zegoen Jugoslaviako zatien eta oraindik ere ideologia (ia) sozialista eta dogmatikoa bakarra eta nagusi zeneko zatien arteko banalerroa, kontutan hartuz azken horietan "autogestioaren eta langileen askatasunaren" ideiak partiduaren monopolioa ezkututzen zuela. Jugoslavian monopolio hau, sozialista deitzen diren Ekialdeko Europako gainerantzeko herrialdeetan bezain ankerra eta suntsizaila izan zen, eta zertxobait demokratizatuagoa; baina, dena den, ez zen gai izan aniztasun politiko zabalagoaren burutzea eta oparotasuna lortzeko.

1990eko bigarren erdian, edonon jaio dira Jugoslavian partidu berriak eta bestelako indar politikoak. Estatuaren zenbait zonan egoera politikoa azkar eta errotik aldatu da. Lehengo ohizko grisaren ordean norabide-mota guztietako subjektu politi-

koen aukera zabal bat aurki daiteke gaur egun. Etorkizuneko garapenean eduki ditzaketen ondorioei erreparatu gabe, itxuraz sistema politiko zaharrak bere-bereak zituen egonkortasun itzela, erabakitzeko ahalmena eta nolabaiteko mugaketa eta bideratzea iraganeko kontuak dira.

Ekialdeko Europako herrialde sozialista-ohi gehientsuenetan bezalaxe, Jugoslavian ere demokrazia azkarki finkatuz doa, baina azkartasun hori oso aldakorra da federazioaren zati batetik bestera (eta hau neurri batean ezaugarri jugoslaviar ohizkoa da). Horregatik, jendearen gogoan oraindik ere zutik dirau Jugoslaviaren zatiketak, alegia Ipar-Mendebalde demokratizatuagoa batetik (Eslovenia eta Kroazia) eta Hego-Ekialde ez hain demokratizatu bestetik, zeinaren gotorleku zentrala (eta gero eta gehiago bakarra bere eginkizunagatik) Serbia bait da. Baina, lehenengo eremu "demokratizatuagoan" sartuz doaz gero eta ziurtasun handiagoz Mazedonia eta Bosnia eta Herzegovina, eta baita Montenegro ere —(lehen) hauteskunde aske eta pluralistak edukitzeko prestakuntzak egiten hasi diren errepublikak hain zuzen. Hauteskunde horiek, hainbat partiduren partaidetzarekin 1990. urtearen amaieran edota datorren urtearen hasieran izango dira. Egunetik egunera partidu gehiago sortuz doaz Serbian, non pluralizazio cdo aniztasun-prozesuak (heine batean demokratizazioaren etorrera esan gura dutenak) inon baino gaizki ikusiagoak eta erreprimituagoak gertatzen bait dira.

Demokrazi prozesu desberdin horrek eta asimetriak, noski, gero eta gehiago markatzen dute gizarte plural modernoaren garapenaren bidea, bai Jugoslavi mailan eta baita maila globalean ere. Garapenean gertatutako desberdintasunek ere eragin handia dute edozein norabidetako politika indibidual (partzialek) Jugoslaviaren aurrean ezar ditzaketen harremanetan.

Hauteskunde libreak ospatu dituzten errepublika jugoslaviarretan ere (hainbat partiduk parte hartuz) eta baita "libreki hautaturiko gobernu berria" dutenetan ere (Esloveniaz eta Kroaziaz ari gara bereziki), oraindik ez dira monopolioak eta autoritatezko abusuak desagertzen hasi. Zaila da hutsuneak gauetik goize-

ra zuzentzea, baina badirudi agintari berriak ez direla horretan saiatu ere egiten, bere probetxurako moldatzen bait dituzte, eta fenomeno hori oso usua da gaur egun mundu osoan. Kontutan hartu beharra dago pluralismoak berak bakarrik ezin duela inolako arazorik konpondu, ezta jendeak etorkizunari dion beldurrik arindu ere. Aitzitik, demokrazia plurala ezarri berria den eskualdeetan, segurtasunik ezak eta ustegabekoaren aurreko zalantzak beldurra areagotzea ekarri dute.

Demokrazia ez da askatasunari eta demokratizazioari buruzko hitz hutsez egiten. Demokraziak prozesu demokratiko zehazki definitu eta bermatuak eskatzen ditu, aurrakusi daitezkeen prozesuak, gizakiaren duintasuna, nortasuna eta segurtasuna babesten dituzten prozesuak, pertsonaren eskubide eta askatasunen gauzatzea posibilitatuz, gutxiengo etnikoak eta gizartearen gainerantzeko gutxiengoak babestuz... Demokraziak segurtasun eta gizarte-ongizateko nolabaiteko maila bat galdatzen du... hala nola baita kultura demokratiko ongi osatua jendearengan, jokatibide-eredu demokratiko ongi garatuak, eta tradizio demokrati-koak; faktore guzti horiek osatuz eta haziz jarraituko dute urtetan eta urtetan demokrazia apenas jaioberria den inguru guztietan.

Jugoslaviako zenbait eskualderen garapen-mailari dagozkion desberdintasunak ongi asko argitzen dute ondorengo datua: unitate federal gutxien garatuaren (Kosovoren) eta unitaterik aurreratuenaren (Esloveniaren) artean Europako Ekonomi Elkarteko estatu gutxien eta gehien garatuaren artekoa baino bi aldiz desberdintasun handiagoa dagoela.

Alde batetik Jugoslaviako zona batzuen demokratizazio-mailaren diferentziak beherantz doazela egia bada ere, bestetik garapen-mailari dagozkion desberdintasunak haziz doaz oraindik, gerraosteko periodo osoa bitartean eskualde azpigaratuen garapena bizkortu behar zuketean hainbat neurri (eraginkortasunik gabekoak bistan dagoenez) hartu izan arren. Egia esateko, neurri hauek direla eta, (gutxienez ere zenbait) eskualde azpigaratu-

ren garapena, aipatu eskualdeak beren baliabide propioekin soilik utzi izan balira baino zertxobait azkarrago gertatu zen. Jugoslaviako zonalde azpigaratueterako laguntza-proiektu guztietan gertatu bezala, neurri horien emaitzak nahi edo espero zena baino apalagoak izan dira.

Krisi sozialeko eta egoera mehatxatuzko baldintzetan batipat, garapen-mailan ikusten diren desberdintasunak ezinegon, inbidia eta gorrotoa sortertzeko garrantzizko faktorea izan daitezke (eskualde azpigaratuetatik zonalderik oparoenetara begira batez ere). Mota honetako fenomenoak ere ematen dira Jugoslavian, nahiz eta krisi sozialak eta krisi ekonomikoak bereziki eskualderik garatuenetako itxurazko ongizatea ere gero eta gehiago erasaten duen (dena den eskualde garatu horiek Mendebaldeko Europako herrialde industrializatuekin konparatuz oraindik oso maila apalean dabilta).

Jugoslavian aipatu ezaugarri horiek paradoxa berezia bezala ageri zaizkigu. Guztiak kexatu izan dira eta kexatzen dira gaur egun ere komunitate federal jugoslaviarrean duten egoeraz eta zereginaz: eritzi publikoak eta deklarazio politikoek unitate federal guztietan gauza bera adierazten dute, esplotatuak egotearen sententzia, eta federazio jugoslaviarra dela, hain zuzen, esplotazio hori posible egin eta gauzatu duena, produktu eta (diru-)sarrera nazionalen transferentzia dela medio.

Jugoslaviako eskualde azpigaratuak diotenez, Estatuko zatirik oparoenen esplotaziopean omen daude, azken horiek lehen-gai merkeak, energia eta jangaiak erosten dizkietelako (baina sarritan nazioarteko merkatuan baino prezio garestiagoan eta kalitate eskasagoak), ondoren beren merkatu propioetan beren produktu garestiak saltzeko (normalean merkatu internazionalen baino prezio altuagoan eta ez beti kalitate hobegokoak gainera). Beste esplotazio-mota bat bezala ere aipatzen dute eskualde azpigaratuetatik datorren eskulana, ondoren errepublikarik aurreratuetan erabili ohi dena. Bestalde, Estatuko zonarik garatuenean diotenez, beraiek ere esplotatuak sentitzen omen di-

ra errepublika behartsuenen aldetik, horiei kalitate eskasagoko lehengaiak eta nazioarteko merkatuan baino garestiagoak erosten bait dizkiete. Ordaindu behar dituzten zerga ikaragarriez kezkatzen dira batipat, bai federazioak funtziona dezan ordaintzen dituztenak (eta beren eritziz ez dute harengandik zerbitzu egokirik jasotzen) eta baita unitate federal azpigaratuen garapenerako ordaintzen dituztenak ere, eta horiek, beren aurrerakuntza bizkortzeko hartutako neurri desberdin guztiak arren, gero eta atzeratzenago doaz.

Arestian aipaturiko erreparorik gehienak ez dira serioски hartuak izateko modukoak, baina egia da, horretaz konturatu ere egin gabe, bai errepublikarik oparoenak eta baita atzeratueneak ere probetxu ugari ateratzen dietela federazio jugoslaviarren duten elkarbizitzari. Herrialde honetako elkarbizitza hori ekonomia nazionalaren egiturak, beren kateamendu eta gurutzadurak baldintzatua dator, beste arrazoi batzuren artean, eta baita Jugoslavian zati indibidualak bakoitzak bere aldetik irauteko proiektu nazionalik ez edukitzeak edota beren garapen ekonomiko eskasak baldintzatua ere.

2.4. Arazo giltzarriak

Gehienen ustez, Jugoslaviak gaur egun duen arazo giltzarria bere egoera ekonomikoa da. Ekonomia jugoslaviarraren egoera hain da kritikoa ezen zenbait adituk diotenez, datozen urteotan desenplegua asko gehitzea itxaron bait daiteke²¹. Krisi ekonomikoaren adierazpen bikaina da unitate federaletako askok (Mazedonia, Montenegro, Kosovo) beren buruak auri zorian airtortzea, eta gobernu federalaren eta gaincrantzeko unitate federalen laguntzarik gabe ezin dutela aurrera jarraitu onartzea. Krisi ekonomikoa larrituz doa Jugoslaviako beste zonalde batzuetan ere, horietan porrotak sailean iragartzen direlarik, baina aldi berean ez dago inolako arrastorik porrot egindako enpresa horien orde z beste enpresa berri eta erangikorrakoak ager daitezkeela pentsatzeko.

Egoera ekonomiko larria populazio jugoslaviarraren bizimodu-
duan ere isladatzen da, bizimodu hori gero eta okerragotuz doa-
larik. Jendearen itxaropenak nahiko ezezkorrak dira eta sarritan
sortzen dira bizi-iraupeneko arazoak miserian. Lehen pertsona
guztici enplegu segurua eta nolabaiteko segurtasun sozialeko
maila bat garantizatzen zien sistema desintegratuz doa, krisi-
-egoera horretara egokitzen jakin izan ez duelako. Gizarte-se-
gurtasuneko ordezkio sistema ez da oraindik martxan jarri, eta
itxuraz nola antolatu behar zitekeen ere ez dago batere argi
oraindik. Egunetik egunera larriagoa den egoera sozialak eragin-
da, gaur egungo geldotasun soziala gizarte-asaldura grabeak sor-
teraztera irits daiteke, batez ere jendea, aniztasun politikoaren
sarrera bere hartan herrialdeak dituen arazo ekonomikoak kon-
pontzeko ez dela nahikoa konturatzen dencan.

Garapen horrek demokratizazio-prozesuak berak ere arris-
kuan jar zitzakeen, posible bait da soluzio errepresiboak, zapal-
tzaileak eta autoritarioak hartzeko aitzaki gisa erabilia izatea.

Egoera honetan garrantzitsua da oso komunitate jugoslavia-
rren egitura multinazionala, garapen historiko unibertsalak on-
gi asko frogatzen bait du arazo eta krisi sozialak sarritan isla-
datzen direla nazioen eta bestelako talde etnikoen arteko ha-
rremanetan. Krisialdian eta oro har segurtasunik gabeko perio-
doetan, "gure giroan edota hementxe, gugandik gertu, bizi diren
desberdinenganako" intolerantzia areagotu egiten da. Eta horixe
da zenbait sistema politikok aprobeztatzen duen aitzakia, "des-
berdin" horiek arazo guztien errudun bailiran salatuz, era hone-
tan jendearen arreta galdu eraziz eta herriaren ezinegona "kul-
pante etsaiaren" gainera zuzenduz.

Komunitate jugoslaviarraren eta hura osatzen duten zati guz-
tien barietate etnikoa hain handia izanik, oso giro aproposa da-
go nazionalismo intolerantea eta baita gogorzalca ere sor dadin.
Analista gehientsuenen eritzian, arazo gakoa Jugoslaviako bi na-
ziorik handienen —alegia serbiarren eta kroaziarren— arteko er-
lazioen erregulazioan datza, lurralde jugoslaviarraren zati handi
bat (Voyvodina, Bosnia eta Herzegovina, Kroazia) bi nazionalita-

te horietako jendeaz populatua bait dago. Serbiarren eta kroaziarren arteko harremanak erregulatze bidan zereginik funtsezkoena bi errepublika ametak (Serbia eta Kroaziako) gobernuak betetzen dute, hala nola baita indar eta partidu politiko serbiar eta kroaziar guztiek ere. Horrela izanik, aipatu errepubliketako junta politikoek kontutan hartu beharra daukate ez bakarrik Serbiaren eta Kroaziaren arteko harremanen izaera, baita beste-lako nazio jugoslaviarren interes espezifikokoak eta eskubideen berdintasuna ere.

Nazioarteko harremanen arazoari dagokionez eta gizakiaren eskubideak gauzatzeari begira, Kosovon bizi den egoera uni-bertsalki ezaguna dela iruditzen zait. Arazo konponezina derit-zot (etorkizun hurbilean bederen), eta horregatik ezinbestekoa da soluzio mailakatuaren estrategia onartzea eta ahal den neu-rrian arazoarekin bizitzen ikastea.

Kosovoko eskualdea, historikoki, Erdi Aroko Estatu serbiarra- ren gunetako bat izan da, eta horrexegatik serbiarrek bere lu- rralde historikotzat daukate. Baina azken mendeotan, (eta azken 50 urteotan bereziki) Kosovoko egitura etnikoa halako moldez aldatu da ezen gaur egun albaniarrak bait dira populazioaren gehiengoa (2/3etik gora). Arrazoi bat baino gehiago eman dai- tezke garapen hori esplikatzeko: eskualdearen egoera azpigarar- tua zela medio, emigrazio-prozesuak oso gogorrak izan dira beti- danik —are usuagoak serbiarren eta montenegrotarren artean, (komunitate partikularren markuaren barruan emigrazio-propor- tzioarekiko) errazago moldatzen bait ziren serbieraz mintzatzen ziren eskualderik garatuenetako bizimodura. Populazio albania- rra, oraindik orain ere nagusiki familia handitan egituratua bizi dena, jaiotza-tasa eta biztanle-gehikuntza oso altuaz ezaugarri- tzen da, probintzia honetan baldintza sozial eta sanitarioak na- barmenki hobetu direlako batetik, eta honek haurren hilkortasun txikiagoa ekarri du, eta bestetik baita sentimendu nazionalenga- tik eta mehatxatua egoteko sentsazioagatik ere (ez ahaztu sarri- tan egon dela horrelakorik iraganean). Kosovoko historian beti- danik existitu da nazionalismo gogor eta biolentoa, neurri handi batean inguruko egoera politikoak baldintzatua. Baina, 80ko ha-

markadan batipat, nazionalismo horrexek ia ezinezkoa egin zuen ikuspegi etnikotik hain nahasia den lurralde honetan bizi diren nazio desberdinak elkarrekin bizi eta lan egitea. Kosovoko egitura etnikoa asko aldatzeaz gainera, laurogeiko hamarkadan presio nazionalistak eragin handia eduki du (partzialki besterik ez bada ere) populazio ez-albaniarraren emigrazioan.

Egoera oraindik ere okerragotzen da, kontutan hartzen badugu, azken urte hauetan politika ofizial serbiarra (eta honen adibiderik bikainena Serbiako errepublika sozialistaren egungo lehendakaria den Slobodan Milosevic da, Kosovoko arazoari aurre egiteko martxan jarri duen politikan oposizioaren zatirik handienaren apoioa duenez) arazoa bere era propioan eta bere kasa konpontzen saiatu izan dela, errepresioa erabiliz, Serbian arazo honek alderdi eta ikuspegi emozional eta irrazional sakoak bait ditu, honek soluzioa are zailagotzen duelarik. Politika serbiar horren adibideak dira azken hilabeteotan probintziako parlamentu eta kontseilu exekutiboaren (gobernuaren) desegitea, agintari lokalek, eta nazionalitate albaniarra zuten ordezkariak bereziki, nazionalista albaniarren joera sezesionista eta nazionalistak sustatuz eta bultzatuz Estatuaren existentzia eta batasuna zuzenean mchatzatzen zituzteneko aitzakiz.

Pertsonalki, Kosovoko arazoa ezin dela etorkizun hurbilean konpondu iruditzen zait. Soluzio mailakatu baten posibilitatea, ordea, gertuago dakusat: autonomia probintziala gauzatzu eta mekanismo demokratikoak —zergatik ez hainbat partidutako demokrazia?— martxan jarritz, Kosovori federazio jugoslaviarraren barnean leku berezia eskaintzearekin batera (administrazio federal berezi baten sorreraz ere hitz egiten da, behin-behinekoa eta apartekoa izango litzatekeena, nahiz eta iraupen laburrekoa izan).

3. Etorkizuneko garapenaren aukera posibleak

Jugoslaviako egoeraren garapena ezin da ziurtasunez aurrikusi. Dena den, zenbait aukera posibletan laburbildu daitezkeen hausnarketa batzuk adieraziko ditut ondorengo lerroetan.

3.1. Statu quo-a

Epe nahiko laburrera behintzat, posible da —jasaten ari den problema eta arazo guztiak arren— komunitate jugoslaviarrak existitzen jarraitzea, bere egitura formalean aldaketa handirik sartu gabe. Puntu honi dagokionez, beharrezkoa da azpimarratzea harremanak aldatuz joango direla Jugoslavian, eta beraz baita federazio jugoslaviarraren izacra bera ere. Horregatik, "statu quo"-az era baldintzatu batean soilik hitz egin daiteke.

1990eko gertakizunci erreparatuz batez ere, delako soluzio hori ez dela onargarria dirudi, eta gaurko trantsizioaldia amaituz doan neurrian bertan behera utzia izango dela. Jadanik onartu diren konstituzio esloveniarraren emendakinak eta Kosovoko asanblada eta kontseilu exekutibo probintzialak desegiteko Serbiako parlamentuak hartutako erabakia ere bide horretatik doaz gainera.

3.2. Konfederalizazioa

Jugoslavian, konfederalizazio-prozesuak gero eta presentea-go daude eta gero eta hautemangarriagoak dira baita errealitate politikoan ere. Eslovenia eta Kroazia hasiak dira jadanik beren estatu konfederatuaren kontzeptua gauzatzen, komunitate jugoslaviarrean emendakin konstituzionalak onartuz. Bestalde, konfederazioaren ideia Jugoslaviako beste zonatan ere sustraiak botatzen ari da.

Aukera konfederatibo baten ildotik, komunitate jugoslaviarra oinarri berrien gainean eraiki behar litzateke, alderdi kontratatzaileen artean egindako kontratu baten gainean, eskubide berdinekin (federazio jugoslaviarra osatzen duten elementu guztien edo agian soilik batzuren artean), elkartearen helburua, edukina eta baldintzak aldez aurretik akordatuz. Kontratu honek definitu behar litzuzke, era berean, komunitate jugoslaviar berriaren izacra eta konpetentziak, hala nola bere botere-organoak eta hauen jurisdikzioa.

Antolamendu konfederalak arautu behar luke baita zenbait eskualderen egitura asimetrikoa ere, eta honek intentsitate desberdineko harremanak ahalbideratuko lituzke subjektu partikularren artean, eskualde bakoitzaren interes espezifikoaren arabera.

Jugoslaviak konfederazio bezala duen kontzeptuarekin batera han-hemenka abisuak entzun daitezke, komunitate jugoslaviarraren gisa horretako antolamenduak unitate federalen artean ezarritako mugen birplantatzea ekar zezakeela esanez, edota beren errepublika ametatik kanpora bizi diren nazioen eskubideen berdintasunaren arazoa. Bai arazo batek zein bestek nazio jugoslaviarren arteko harremanen okerragotzea ekar zezaketen eta, zenbait eriziren arabera, baita odol-isurketa ere.

3.3. Jugoslaviaren desintegrazioa

Etorkizunean eman daitezkeen aukeretatik beste bat zera da, Jugoslaviaren desintegrazioa. Independentziarako eta subiranotasunerako joerak eta aspirazioak presente daude duela denboraldi bat zenbait errepublikatan. Egungo DEMOS koalizioko partiduek ere erakutsi zituzten aspirazio horiek sarritan Esloveniako hauteskunde-kanpaina bitartean, geroxago konfederazioaren inguruko ideiek ordeztuak izan baziren ere. Interesgarria da kontutan hartzea antzeko aspirazioak existitzen direla baita Serbian ere, eta hemen horrelako soluzio batek egungo federazioaren aukera alternatiboa suposatu zezakeen, edota zertxobait unitarioagoa. Kasu honetan ere, serbiarrek egungo barne-mugak aldatzearen beharraz intsistitzen dute behin eta berriz, gaurko Jugoslaviaren lurraldean Estatu subirano berriak ezartzen direnean muga etnikoak gehiago errespetatu beharko lirakeela argudiatuz.

Printzipioz, Jugoslaviaren desintegrazioa bi erataria izango litzateke posible: subjektu guztien akordioz, kontratu baten bidez, konponketa baketsu baten bitartez, armazko inolako interbentziorik gabe; edota gerra zibilaren bidez, honek Jugoslaviaren desintegrazioa ekarriko bait luke. Une honetan, susmo

eta itxura guztien arabera, bigarren aukerak probableagoa dirudi (nazio jugoslaviarren arteko tentsioei begiraturaz batez ere).

Aukera honi dagokionez, esan beharra dago ezen zenbait kritzi oso zabalduk besterik dioen arren, inork ezin duela aurrikusi Jugoslaviaren desintegrazioak zer ekarriko duen, ezta zein liratekeen prozesu horretan sortutako Estatu berriek independenteki garatzeko posibilitateak. Era honetako deliberamenduak oso egokiak dira Jugoslaviako egoera ekonomikoa kontutan hartzen bada, Jugoslaviaren ondorengo Estatuak beren nazioarteko zor guztiak ordaindu beharko lituzketela ahaztu gabe.

3.4. Federazioaren sendotzea

Soluzio hau oso urrun eta gertagaitz iruditu arren, seriotan hartzeko modukoa da. Posibilitate honen barruan badira zenbait aukera, alderdi askotan espezifikoa direnak.

Batetik, posible da komunitate jugoslaviar konfederatua, birmoldatua izan ondoren, federazio espezifikoa (agian asimetrikoa) bilakatzea, eskualde, nazio eta talde etniko guztien berezitasun eta interes espezifikoa kontutan hartuko lituzkeen federazioa hain zuzen, gizakiaren eskubide eta askatasunak neurri batean gauzatuko liratekeela garantizatuz aldi berean lurralde osoan. Federazio-mota hau etorkizuneko federazio europarrarekin parekatu daiteke zenbait kontzeptutan: interes amankomunen gauzatzea garantizatu behar luke komunitatearen mailan batetik, eta zenbait komunitate partikularren garapen espezifikoa ahalbidetu eta posible egin bestetik.

Federazioaren sendotzea asaldura eta desordena publikoak sortua ere izan daiteke. Kasu horretan, posible litzateke federazioak bere indar armatuekin eta mekanismo errepresiboenkin parte hartzea "asaldura sozialak eta iraultza" desegin eta uxatu asmoz, eta denbora baterako besterik ez bada ere ordena publikoa ziurtatuz. Soluzio horrek, denboraldi batean mantenduz gero, federazio bateratu baten sorrera ekarriko luke eta horrek ez

luke luzaroan iraungo, bere izaera errepresioan soilik bait dago oinarritua.

Bestalde, posible da gobernu federalak bere politika-moldea nagusitu eta gailentzea, krisi soziala soluzionatzeko eta ekonomia transformatzeko faktore bezala, eta administrazio-organoen ondoan errepublika berezietan gutxienez egoerarik kritikoenak saneatzen saiatzea. Honek, zenbait errepublikak (normalean unitate federalak direnez) federazioaren iraupenean eta barne-erlazioen erregulazio egokian eduki zezaketen interesa piztea ekarriko luke, seguruenik, federazioari merkatu-ekonomiaren eskakizunetara egokitutako (ohizko) konpetentzia ekonomikoak eskainiz. Prozesu horrek gaur egungo federazioaren transformazio garrantzitsua ekarriko luke berarekin, orain dituen konpetentzia eta eginkizunetako asko galduko bait lituzke, beste berri batzuk eskuratuko lituzkeen bitartean. Era honetako federazio baten sorkuntzak unitate federal partikularren arteko erlazioen birdefinizio bat eskatuko luke seguruenik, baliozko arau demokratikoei begira batipat.

4. Gogoeta pertsonalak

Nire eritzian, komunitate jugoslaviarrak —edozein delarik ere jasango duen aldaketa edo transformazioa— existitzen jarraituko du etorkizunean ere, zenbait arrazoiengatik.

Idea jugoslaviarra agertu eta gaineratzea posible egin zuten faktorerik funtsezkoenek presente diraute oraindik mundu garai-kidean, nahiz eta baldintza sozial diferenteetan izan. Gaur egun nazio jugoslaviarrak komunitate jugoslaviarraren barruan “mehatxatuak” sentitzen diren arren, mehatxu-sentsazio horixe da hain zuzen, seguru bizitzeko aspirazioarekin batera, Jugoslaviak zutik irauteko faktoreetan garrantzitsuenetako bat. Komunitate jugoslaviarrean bizi diren nazioak, nazio (oso) txikiak dira, mundu osoko neurrian begiratu gero, betidanik beren independentzia eta existentzia mehatxatuak eduki dituzten nazioak. Errepu-

blika batzuren sezesioa gertatuz gero, berehala herragertuko lirateke hurbilago nahiz urrunagoko nazio handiagoez mehatxatuak izatearen kontzientzia. Jugoslaviaren desegiteak lurralde-nahia edo gogoa ekarriko luke seguru asko auzoko herrialdeetan. Horregatik, nazio jugoslaviarrentzat Jugoslaviaren existentziak segurtasun-faktore garrantzitsua suposatzen du oraindik ere.

Segurtasunari dagokionez, nazioarteko adituak, eta komunitate europarra batez ere, biziki interesatuak daude Jugoslaviak iraun dezan eta eskualde horretan nolabaiteko egonkortasuna eta bakea manten daitezten, eta zentzu horretan mintzatu dira behin eta berriz Estatu horietako eta nazioarteko erakunde eta elkarteetako ordezkariak. Arazo guztien gainetik, eta komunitate europarraren ikuspegitik, Jugoslaviaren existentzia askoz ere soluzio egokiagoa da Estatu subirano txikien multzo bat baino, horien ezegonkortasun politikoak eta beraien arteko harremanen tirandurak gatazka armatuak sortzera iritsi bait daitezke eta.

Ekonomia jugoslaviarra, bere garapen espezifikogatik, kanpotik dirudien baino askoz ere gurutzelaratuagoa dago. Zenbait ekonomi adituren ustetan, aditu atzerritarrak gehienbat, ekonomia jugoslaviar uniforme eta harmoniazko batek hainbat abantaila garrantzitsu eskain dezake unitate federalen ekonomia partikularren aldean, azken horiek ezin bait dute haren mailara iritsi ezta haren abantailarik lortu ere. Nazioarteko erizpide ekonomikoen arabera ekonomia jugoslaviarra apala denez, zer esanik ere ez dago unitate federaletako ekonomiak erabat hutsalak eta ezdeusak direla.

Era berean kontutan hartu behar da noraino dagoen errotua jugoslaviarren kontzientzian —beren nazionalitateari erreparatu gabe— Jugoslaviaren existentzia bera eta bere historia, alderdi askotan zatitzailea gertatu arren, eskualdeak eta nazionalitate desberdinetako pertsonak biltzeko duen eraginagatik. Nazioarteko mailan jendeak Jugoslaviako estatuaren existentziaz duen kontzientzia ezin ahaztu daiteke inola ere, neurri handi batean

kontzientzia horrek markatzen bait du komunitate internazionalak Jugoslaviaren aurrean duen jarrera.

Ezin iragarri dezaket zein izango den Jugoslaviaren patua etorkizunean, baina saiatu naiz lan honetan egungo Jugoslaviaren egoeraren ezaugarri batzuk aurkezten, oso modu orokorrean izan bada ere. Garapen demokratiko baten posibilitateak eta aukerak irekitzen baldin badira batetik, bestetik nazioarteko gatazka armatuaren posibilitateak ere hortxe daude.

Nire gogoaz zera litzateke, gaur egun jasaten ari den krisia gainditu dezala komunitate jugoslaviarrak. Une honetan konfederalizazioa iruditzen zait aukerarik posibleena eta bideragarriena, zenbait esferatan gutxienik —unitate federal eta komunitate nazional federal partikularren interesei jarraituz— lankidetzeta eta gurutzadurarik hobereena sor ditzakeena, eskubide berdinetan oinarrituz. Nire eritzirako, trantsizioaldi nahasi honetan komunitate jugoslaviarrak behar luke eduki bere lurralde osoan gizakia- ren eskubide eta askatasun minimoak bermatzeko papera eta baita unitate federalen eta talde etnikoen arteko gatazkak era baketsu batez konpontzeko bidea ere, hala nola ekonomia jugoslaviarra formazio-prozesu bete-betean dagoen merkatu-ekonomia batean transformatzeko zeregina. Era horretako komunitate jugoslaviarra gizarte jugoslaviar osoaren demokratizazio-faktore bezala nagusitu zitekeela pentsatzen dut. Hori lortzeko, komunitate jugoslaviarrak aldatu beharra dauka, gaur egungo Estatu federal jugoslaviarra ez bait da ez garaikidea eta ezta modernoa ere, eta duen aparatua administratiboa ez bait da bate-re eraginkorra... Nire eritziz komunitate jugoslaviarraren transformazio-prozesu lasai bat askoz ere soluzio hobea da edozein aldaketa irreflexibo eta erradikal baino, azken horien ondorioa sarritan gerra zibil bat izan ohi dela kontutan hartuz batez ere.

Euskaratzailea: Jabier Agirre

M. Z.

- ¹ Lehen inpresio batean besterik pentsatu edo uste arren, jadanik ez dagoela egiazko Estatu mononazional edo naziobakarrik egiazta daiteke. Gero eta hedatuago dago baita Estatu naziobakarren ohizko adibide gisa aipatuak izan ohi ziren Estatuak ere —adib. Frantziak edo Espainiak— ikuspegi etniko (nazional), linguistiko eta kulturaletik gizarte anizkunak suposatzen dituztela pentsatzen duen joera. Ez da aipatu Estatu horietan gutxiengo nazionalen existentzia konstatatzea soilik, baita "nazio europar berrien" existentzia eta sorkuntzaren berri edukitzea ere. (Eta puntu honetan Estatu (mono)nazionalen definizioaz ari naiz, Karl Deutsch-en obran aipatzen den bezala: K.W. DEUTSCH: *Political Community at the international level, Problems of definitions and measurement / Komunitate politikoa maila internazionalcan, Definizio eta neurri-arazoak / 1970/*, Archon Books, USA, 1970, 22-24 orrialdeak).
- ² Arrazoi historiko espezifikoak direla medio, termino hau Jugoslavian ez bakarrik fede islamiarreko sinestunak izendatzeko erabiltzen da, baita nazio osoarentzat ere talde etniko bezala. Eta hori Bosnia eta Herzegovinako populaziozati bati dagokio bereziki, jatorriz nagusiki eslaviarra izanik, nagusitasun otomaniarraren garaian eta lurralde honen islamizazio bitartean, islamismora konbertitu bait zen, kultura eta zibilizazio islamiarraren osagaiak bereganatuz, baina bestalde bere izacra etniko espezifikoa mantenduz eta bere kultura espezifikoa landuz. (Xehetasun gehiago nahi izanez gero ikus adib: Nijaz DURAKOVIC: *Istorijski korijeni identitete Muslimana / Mulsumanen identitatearen sustrai historikoak / Tratatuak eta Dokumentuak*, 17.zkia, Ljubljana Arazo Nazionalen Institutua, Ljubljana, 1984eko abendua, 39-45 orrialdeak, ingelesezko laburpena 45. orrialdean).
- ³ Datuak 1981. urteko Jugoslaviako zentsutik lortu dira, baina bienbitartean zenbait aldakuntza gertatu dira (eta bereziki gutxiengo albaniarraren gehikuntza, eta proportzioan nazio nagusien eta beste talde etnikoen beherakada). Datu ofizial berriagoak eskuratu ahal izango dira 1991ko zentsuaren ondotik. Zenbait estimazioen arabera, gaur egun Jugoslaviako populazioa 23 milioi biztanle baino zertxobait altuagoa da. Ikus adib. *The New Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, 29. liburukia, (1986), 1.043-1.078 orrialdeak; Stanko ZULJIC: *Narodnostna struktura Jugoslavije; tokovi promjena* (Jugoslaviako egitura nazionala eta aldaketa-korronteak), (108.zkia), Zagrebeko Ekonomi Institutua, Zagreb 1989, 10-16 orrialdeak.
- ⁴ Era berean, federazio txekoslovakiarrean ere txekiarrek populazioaren ia bi heren suposatzen dituzte, alemanieraz mintzatzen diren suitzarrek Suitza multinazionalcan bezalaxe, etab. (Ikus adib. S. ZULJIC: *ibid.*, 4. orrialdea). Aipaturiko datuek erakusten dutenez, serbiarrek, naziorik handiena izan arren, populazio jugoslaviararen heren bat besterik ez dute suposatzen.
- ⁵ Kasu honetan, Bosnia eta Herzegovina, eta Eslovenia salbuespena dira. Bosnia eta Herzegovinan populazioaren gehiengo hiru nazio jugoslaviarrek osatzen dute —zatiirik handiena mulsumanak dira (% 39,52 1981eko zentsuaren arabera; azken 40 urteotan populazio totalcan duten pisua gorantz doa); ondoren serbiarrak (% 32,02) eta kroaziarrak (% 18,38)— azken 40 urteotan bi nazio haucen pisua populazio totalcan beherantz doa. Horren ondorioz, Bosnia eta Herzegovina da nazioetako baten biztanleek (beren egitura etnikoari begira) populazioaren gehiengo (absolutua) osatzen ez duten errepublika jugoslaviar bakarra. Bestalde, bere egitura etnikoari dagokionez, errepu-

blika jugoslaviar bakarra. Bestalde, bere egitura etnikoari dagokionez, errepublikarik homogenoena Eslovenia da, bertan populazioaren % 90,52 (1981eko zentsuaren arabera) esloveniarrak direlarik. Azken 40 urteotan esloveniarraren proportzioak errepublika honen populazioaren egituraren zertxobait behera egin du (% 97koa zen 1948an).

Montenegron (1981eko zentsuari jarraiki) montenegrotarrak % 68,54 dira, kroaziarrak % 75,08 Kroazian, mazedoniarrek Mazedonian % 67,01 eta serbiarrak % 66,38 Serbiako errepublikako lurralde osoan (bi probintzia autonomoak ere barne hartuz), beti ere errepublika bakoitzeko populazio totalari begira.

Nazio maioritarioen proportzioak errepublika jugoslaviar partikularretan duen beheranzko joera, bigarren mundu-gerraren ondoko Jugoslaviaren garapeneraren ezaugarrietako bat da, nolabait esateko. Joera hori nabarmenagoa da Montenegron, gerraosteko periodoko zentsuei kasu egiten badiegu montenegrotarren partaidetzak behera egin bait du % 20an edo gehiago Montenegroko egitura nazionalan (1948ko % 90,67tik 1981eko % 68,54eraino). Gauza bera esan daiteke Jugoslaviar oro har hitz egiten badugu: 1948an naziorik handienek % 87,3 suposatzen bazuten, 1981ean Jugoslaviako populazio totalaren % 81,34 bakarrik suposatzen zuten. Ez da, beraz, hainbeste gutxiengo nazional batzuren gorakada (gutxiengo albaniarra soilik izan bait da gehitu dena), baizik eta (1981 urtean) populazioaren % 5,44ek jugoslaviar bezala aitortu zutela beren burua (eta horiek ezin kontsidera daitezke beste aparteko nazio batekoak). (Ikus adib. S. ZULJIC: *ibid.*, 25. orrialdea; *The New Encyclopaedia Britannica*, 29. liburukia, 1.045- 1.048 orrialdeak).

- ⁶ Diferentzia guztiak kontutan hartuz, autore askok dio zenbait kasutan oso zaila dela Jugoslaviar "gizarte globala" bezala mintzatzeko, errealitatean "gizarte globalen" sail bat direlako, aparte daudenak, bereziak estatu multinazional baten barruan. Pertsonalki zera uste dut, zaila izan daiteke gaineratik, Jugoslavian "gizarte global jugoslaviar" batez hitz egin daitekeela, bere koherentzia eta berezitasun propioak dituen gizarteaz hain zuzen.
- ⁷ Serbiera eta kroaziera alderdi askotan antz handia duten hizkuntzak dira (identikoak hobeki esanda), beraien artean zenbait desberdintasun badauden arren. Antzekotasun handi hau da, antzina, serbokroaziera hizkuntza independente eta bakar bat bezala kontsideratua izateko arrazoia (gaur egun ere zenbaitek horrelaxe ikusten dute).
- ⁸ Alfabeto zirilikoa mazedonierak eta serbierak erabiltzen dute (baita Montenegron ere eta, karaktere erromatarrekin bezalatsu, Bosnian eta Herzegovinan ere, serbiarrek populatzen dituzten gainerantzeko eskualdeetan bezalaxe) eta gutxiengo nazionalen hizkuntzek, bulgariarrek. Beste hizkuntza guztiak karaktere erromatarrek erabiltzen dituzte.
- ⁹ XIX. mendean, egungo lurralde jugoslaviararen hego-ekialdea inperio otomaniarren mugaldeko zona azpigaratua zen bitartean, ipar-mendebaldea zen monarkia austro-hungariararen eskualde gutxienez garatua. Egoera zertxobait diferentea izan zen Montenegron, independentea bait zen ordurako (eta nahiko maila altuan), eta baita Serbien ere, joan zen mendean lortu bait zuen honetara bere autonomia lehenengoz eta ondoren Estatu independente bezala deklaratu bait zen, Serbiako erreinua izenarekin. Dena den, bi Estatu horiek (Montenegro eta Serbia, alegia), Europako Estatu azpigaratuen artean zeuden eta zerbaitek eman bazien ospea, beren armadak izan ziren. (Ikus adib.: *The New Encyclopaedia Britannica*, 29. liburukia, 1.058-1.077 orrialdeak).

- ¹⁰ JESFko Konstituzioaren 1. Artikulua (1974 urtea)
- ¹¹ "Estatuaren iraungitzeaz" eta bereziki "bere izaera autoritarioaren iraungitzeaz" teoria marxistak definitzen duen hipotesiaren ulerkuntza hein batean sinplifikatu batetik sortzen da izaera bikoitz hori. Autogestioa bizitzaren maila eta alderdi guztietan sartu denetik, eta autogestioak "politika" ere ordeztuko lukeela suposatuz, Estatuaren indar eta neurri hertsatzaileak "iraungi" behar lirakeke, Jugoslavia "komunitate autogestionario" huts batean transformatuz. Suposizio eta hipotesi horiek inoiz ez dira gauzatu praktikan.
- ¹² JESFko Konstituzioaren 2. Artikulua (1974)
- ¹³ JESFko Konstituzioaren 3. Artikulua (1974)
- ¹⁴ JESFko Konstituzioaren 4. Artikulua (1974)
- ¹⁵ 1981eko zentsuaren arabera, Voyvodinako populazioaren egitura ondorengoa da: % 54,42 serbiarrak, % 5,37 kroaziarrak eta % 18,97 hungariarrak, populazioaren gainerantzekoa gutxiengo nazionalak eta jugoslaviar bezala deklaratuak diren taldeak diren bitartean, Kosovon populazioaren % 77,42 albaniarrek dira, % 13,22 serbiarrak eta % 1,71 montenegotarrak. (ikus: S. ZUIJIC: *ibid.*, 25. orrialdea).
- ¹⁶ Ustez, federazioaren egiazko izaera mehatxatzen zuten "elementu konfederatiboak", 1974eko konstituzio jugoslaviarrak (indarrean oraindik?) kritikatzeko zituena, presenteko zuden batez ere zenbait autore serbiarren lanetan. (Ikus adibidez: Miodrag JOVICIC: *Putevi i stranputice jugoslovenske ustavnosti / Jugoslaviako konstituzionalismoaren orientabideak eta desbideratzeak / Naucna knjiga*, Beograd 1988, 88-134, 158-166 orrialdeak; Pavle NICOLIC: *Federacija i federalne jedinice, Uticaj federalnih jedinica na vrsenje federalne vlasti /Ustavno pravni aspekti/* (Federazioa eta unitate federalak, Unitate federalen eragina botere federalaren egikaritzan / Alderdi konstituzionalak eta juridikoak/), JESFren Buletin ofizialaren Argitaletxea, Beograd 1989, 181-205 orrialdeak).
- ¹⁷ Zenbait alderditan, konfederazio suitzarraren antolamendu orokorrari dagokion subiranotasun-definizioaren araberako konfederazio-kontzeptuaren antza handia duen antolamendu batez ari gara. Zehazkiago esanez, Konfederazio Suitzarraren Konstituzioaren 3. Artikuluak dioen bezala kantonamendu suitzar subiranoko botere federalaren jurisdikziopean ez dauden eskubide (kompetentzia) guztiak gauzatzen dituzte. Jugoslavian bezalaxe, konstituzio suitzarrak bere unitate federalen subiranotasuna eta unitate federalen (kantonamenduak Suitzan, edota errepublika (sozialistak) Jugoslavian) kompetentzia ezagutzen ditu.
- ¹⁸ Errepublika eta probintzia autonomoen biltzarreak hartutako erabakiak dira horiek, errepubliketako eta probintzia autonomoetako asanbladen akordioz lortuak, JESFko Konstituzioaren 286. artikulua 2. parrafoan esaten den bezala. Erabakiak hartzeko prozedura, ordea, 298-404 artikuluek mugatua dator. 301-303 artikuluek erabakitzen dute erabaki urgentek hartzeko prozedura, "behin-behineko neurri" gisa, gehienaz ere urtebeteko baliotasun-eparekin.
- ¹⁹ Interesgarria da adieraztea 1990eko udan "galdakizun konfederalistek" ia erabat ordeztu dituztela urte berean udaberriko hauteskunde-kanpainen sortu ziren errepublika jugoslaviar zenbaiten erabateko sezesio eta subiranotasun-

kontzeptuak (batez ere orduan oposizioan zeuden partiduen programetan agertu ziren, gaur egun gobernuko partaide direnak Eslovenian eta Kroazian). Azken finean, zera frogatu da, Jugoslaviako zenbait eskualderen erabateko independentzia ezin lor daitekeela deklarazio sinboliko hutsarekin (Esloveniako kasua, e.l.), baldintza eta eskakizunen sail bat betetzea eskatzen bait du. Gaur egungo egoeran bereziki, gero eta nabarmenagoa da inork ez dituela ezagutzen errepublika bat federazio jugoslaviarretik banandu eta alde egiteak ekar ditzakeen ondorio posibleak eta sezesio horrek eduki dezakeen eragina (banandu nahi den unitatearen ikuspegitik nahiz moztu edo etendako komunitatearen ikuspegitik jasandakoak).

- ²⁰ Arazo hau egokiago defini daiteke eskualde gehiago eta gutxiago "azpigaratu" arteko harremanen arazoa bezala, Jugoslaviak konparatu nahi duen mendebaldeko herrialde industrializatuen erizpideen ikuspegitik batez ere (deklarazio ofizial eta aldarrikapen politiko mordo batetatik deduzitu daitekeen bezalaxe).
- ²¹ Zenbait analisten kritzik, datozen urteotan langabetuen kopurua Jugoslavian 5 milioitako zifrara iritsiko litzateke, egungo ekonomia jugoslaviarraren zati handi baten porrot eta lurjotzearen ondorioz. Jugoslaviako ekonomiaren ezaugarriak egituraren desegokitasuna eta merkatuaren baldintzetariko maldagabezia dira. Enplegu-maila altuago bat posible litzateke ekonomia jugoslaviarraren berrantolaketa dela medio, eta hori zenbait urtetako abialdiaren ondotik soilik litzateke posible. Baina, horrelako garapen bat ezin iragarri daiteke ziurtasunez. Bestela esateko, 5 milioi langabetu horiek egungo populazio aktiboaren % 50etik gora suposatzen dute.

JUGOSLAVIA 1990

YUGOSLAVIE 1990

El artículo de Mitja Zagar, asistente catedrático y colaborador científico del Instituto de cuestiones nacionales, es una presentación de la situación jugoslava y de las posibles perspectivas para el desarrollo de las condiciones en Jugoslavia.

El texto está dividido en dos partes. La primera presenta el (vigente) orden constitucional de la federación jugoslava y algunas características esenciales de la realidad jugoslava contemporánea. En concreto, la estructura étnica y su desarrollo histórico; y, en la organización normativa, la federación y la formación de sus miembros como Estados soberanos.

En la segunda parte, presenta posibles escenarios del desarrollo ulterior de Jugoslavia: la confederalización, la desintegración de Jugoslavia y, como tercer escenario, el fortalecimiento de la federación.

En las reflexiones finales, el autor recalca la incertidumbre del futuro de Yugoslavia y opta por las vías de la democratización y la confederalización en un proceso tranquilo de transformación global de la comunidad yugoslava.

L'article de Mitja Zagar, professeur assistant et collaborateur scientifique de l'Institut des problèmes Nationaux, est une présentation de la situation Yougoslave et des perspectives réalisables pour le développement des conditions en Yougoslavie.

Le texte est divisé en deux parties. La première présente l'ordonnance constitutionnelle (en vigueur) de la fédération yougoslave et quelques unes des caractéristiques essentielles de la réalité yougoslave contemporaine; c'est à-dire, la structure ethnique et son développement historique; et dans l'organisation normative, la fédération, et la formation de ses membres en tant qu'Etats souverains.

Dans la seconde partie, il nous présente d'éventuels scénarios sur le développement ultérieur de la Yougoslavie; la confédéralisation, la désintégration de la Yougoslavie et comme troisième scénario le renforcement de la fédération.

Dans ses dernières réflexions, l'auteur met l'accent sur le futur incertain de la Yougoslavie et choisit les voies de la démocratisation et de la possible confédéralisation pour un processus de transformation globale de la communauté yougoslave.